

Vsi za isto mizo

Nagovor varuhinje ob 100 – letnici vasi Pušča

Pušča, 9. 9. 2011

*Dr. Zdenka Čebašek – Travnik
Varuhinja človekovih pravic*

Spoštovani obiskovalci in obiskovalke današnjega dogajanja tukaj v Pušči v bližini Murske Sobotе. Zbrali smo se, da bi proslavili zelo poseben jubilej – 100 let začetka naselja Pušča. Vsi tukaj prisotni vemo, da je Pušča naselje, ki si zasluži našo pozornost in s katerim se lahko upravičeno ponašamo doma in v tujini.

Ko me je gospod Darko Rudaš, tukajšnji občinski romski svetnik, povabil za častno govornico na današnji prireditvi, sem to povabilo razumela kot priznanje za vsa svoja prizadevanja za izboljšanje življenjskih pogojev za vse pripadnike romske skupnosti v Republiki Sloveniji.

Moje rodno Prekmurje mi je dalo širino, ki je povezana z ravnico, na kateri je nastala tudi Pušča. Ravnina daje občutek prostosti, neomejenosti, a hkrati povezanosti. Prekmurci, prebivalci te posebne pokrajine, smo bili vedno drugačni od tistih onstran Mure. Ta drugačnost se kaže tudi kot strpnost, prijaznost in gostoljubnost, ne le tista, narejena z določenim razlogom, temveč tista iskrena, ki jo zlahka prepoznamo. Zato se ne smemo čuditi, da so se ravno v teh krajih obdržale različne verske skupnosti in da so tukaj našli možnosti za svojo ustalitev tudi Romi. Pred več kot 100 leti so se na svojem popotovanju ustavili tukaj in – ostali. Lahko so si začeli ustvarjati svoje naselje po svojih predstavah. Ne pozabimo, zemljišče, na katerem so si postavili prva bivališča, so kupili.

Ker sem otroštvo preživela v Murski Soboti, je bilo razumljivo, da so v moj krog stikov spadali tudi Romi, takrat znani pod imenom Cigani. Tudi naša družina je imela »svojega« Roma. Večkrat se je oglasil pri nas, nabrusil nože, ko je bil mlajši in bolj krepak, je pomagal mami na vrtu. Romi so nam pomagali pri spravilu premoga, pri gradnji hiše. Ni šlo vedno brez težav in napetosti, a vendar je moj spomin na srečanja z njimi prijeten, včasih tudi nekoliko skrivnosten. A o tem kdaj drugič. Je pa res, da smo se v šoli včasih bali sošolcev Romov. Praviloma so bili v razredu največji in najstarejši in seveda najmočnejši. Sedeli so v zadnji klopi. Dokler so hodili v šolo, so se družili predvsem med seboj. Pri pouku niso dosti sodelovali, bolj glasni so bili med odmori. Po nekaj tednih pouka so nehali prihajati v šolo ...

A na obrobju Pušče je leta 1962 zrastel vrtec za romske otroke. To je bila prelomnica za vse nas. Z zanimanjem smo opazovali, kaj se bo zgodilo. Otroci, ki so obiskovali vrtec, so bolj redno hodili v šolo, Pušča je začela dobivati sprva posamične, potem pa vedno bolj številne zidane hiše. Z delom so začeli romski aktivisti. Na Pušči se je venomer nekaj dogajalo ...

Kot mlada zdravnika sva oba s soprogom prišla v Prekmurje in se pri svojem delu večkrat znašla tudi v Pušči. Takrat, pred 30 leti, je večina hiš bila zgrajena iz naravnih materialov, kot bi danes rekli za ta skromna bivališča, narejena iz blata, brez podov, z majhnimi okni in vrati, brez elektrike in brez tekoče vode. V takih hiškah so vsi kadili. Dim, ki je razen iz cigaret prihajal tudi iz slabih peči, je dušil vse prisotne, tudi mene. A tudi v takih pogojih se je našel labor in vrč tople vode, da si je doktor lahko umil roke.

Zadnjih nekaj let prihajam v Puščo kot varuhinja. Ne samo kot oseba, kateri se posamezniki lahko pritožijo čez državo, temveč tudi kot gostja različnih prireditev. Vedno je zanimivo, prijetno, drugačno.

Vloga Varuha človekovih pravic RS v odnosu do pripadnikov romske skupnosti je večplastna. Na eni strani obravnavamo pobude oziroma pritožbe posameznikov, podobno kot za vse druge prebivalce. Med njimi so v ospredju vprašanja diskriminacije. Vendar teh pobud ni veliko, ugotavljamo, da Romi niso vedno dovolj vešč, da bi sami našli pot do Varuha. A s pomočjo romskih svetnikov in drugi romskih aktivistov je ta pot postala bolj odprta in omogoča preiskavo in ugotavljanje sistemskih kršitev pravic pripadnikom romske skupnosti. Te smo raziskovali na različnih področjih, kot so šolstvo, zdravstvo, sociala, pa tudi v postopkih, ki so z Romi povezani bolj posredno – ob urejanju infrastrukturnih pogojev za romska naselja. Jasno je treba povedati, da je Slovenija na mnogih področjih vzor za urejanje vprašanj romske skupnosti, da pa v majhni Sloveniji tudi na tem področju obstaja veliko razlik. Po mojem mnenju bi država morala bolj uporabljati možnost neposrednega poseganja pri sprejemanju ukrepov za pravno in komunalno ureditev romskih naselij, saj je njena odgovornost razumljiva in nesporna tudi s sistemskega vidika prava varstva temeljnih pravic.

Iz svojih dosedanjih izkušenj ugotavljam, da je napredek romske skupnosti mogoče doseči le s skupnim delovanjem vseh virov, to so:

- država, ki mora zagotoviti ustrezno zakonodajo in nadzor za njeno izvajanje, med nadzorniki je tudi Varuh človekovih pravic RS;
- lokalna skupnost, katere naloga je izvedba neposrednega sodelovanja med romsko skupnostjo in sosedji ter
- romska skupnost sama.

Kadar ti viri delujejo usklajeno in v isti smeri, lahko opazimo napredek. Kadar pa takšne usklajenosti ni, tudi napredek izostane. Še več, pojavljajo se problemi, tako znotraj romske skupnosti, kot v vseh njenih povezavah – z lokalno skupnostjo in z državo.

Kaj lahko za izboljšanje stanja naredi romska skupnost, najbolje vedo člani te skupnosti. Kot zunanja opazovalka spremljam dogajanje v več romskih skupnostih, zato ocenjujem, da lahko res veliko naredijo na področju izobraževanja, skrbi za zdravje ter varovanju okolja.

Dovolite mi, da to ponazorim z dvema primeroma:

Kot varuhinja zavzemam za to, da bi država ustvarila čim boljše pogoje za obstoj in razvoj romske skupnosti, zato sem pred kratkim vlado podrobno seznanila s težavami glede konfliktnih situacij med romsko skupnostjo in okoliškimi prebivalci na širšem območju Novega mesta. Gre za poglobljeno analizo različnih težav, ki smo jih zaznali iz pobud, naslovljenih na Varuha človekovih pravic RS, iz medijev in iz drugih virov. Ugotavljamo, da tudi znotraj teh romskih skupin ni soglasja. Spori med njihovimi pripadniki se nanašajo tako na dostop do vode in drugih osnovnih življenjskih pogojev, kot na stališča do nujnosti izobraževanja, skrbi za zdravje in okolje. V vseh občinah nimajo romskih svetnikov, tisti, ki so, pa so dostikrat pod pritiski interesov različnih skupin. Vsak vleče na svoje, kar opazijo tudi v lokalnih skupnostih, ki Romom očitajo veliko nepravilnosti, kot so kazniva dejanja, pomanjkljivo skrb za otroke in podobno. Zdi se, kot da nihče ne želi sprememb in napredka. Civilna iniciativa okoliških prebivalcev na območju Novega mesta je na lastno pobudo pripravila načrt za reševanje problematike, ki pa pri drugi akterjih ni naletela na posluh. Zato napovedujejo svoje ukrepe.

Drugi, pozitiven primer systemskega delovanja vseh virov napredka pa je – naselje Pušča, ki si ga lahko pobliže ogledamo danes. Občina Murska Sobota ima romskega svetnika, občina dejavno sodeluje pri urejanju infrastrukture, zdravstvene razmere se izboljšujejo, otroci hodijo v šolo, starejši tudi študirajo in s svojim znanjem pomagajo mlajšim. Vem, da Pušča ni idealna, a kljub temu lahko služi kot model za urejanje problematike, kot pot, ki v daljšem časovnem obdobju omogoča gradnjo trdnih temeljev sožitja. Zato je izraz *Vas sožitja* resnično pravi. Na srečo je takšnih vzorčnih naselij v Sloveniji še več – in vsa skupaj nam dokazujejo, da sodelovanje med vsemi akterji vodi v zmanjševanje problematike, ki jo stereotipno povezujemo z romsko skupnostjo. Predlagam, da se takšnim skupnostim v prihodnje ob izpolnjevanju določenih pogojev podeli naziv – *vas ali kraj sožitja*. Gotovo bi tak naziv zaslužili tudi Kamenci, pa naselje v občini Krško in drugod.

Na področju izboljševanja razmer za pripadnike romske skupnosti bi rada poudarila pomen različnih akterjev, praviloma iz vrst civilne družbe: to so romski aktivisti, romski občinski svetniki, svet romske skupnosti, člani romskih društev, romski akademski klub, društva, ki delujejo v dobro Romov, posamezniki prostovoljci, ljudje širokega duha, ki so pomen sožitja z romsko skupnostjo dojeli že pred več desetletji. Posebno mesto med njimi si gotovo zasluži dr. Vanek Šiftar, katerega delo je predstavljeno v knjigi Dr. Vanek Šiftar – slovenski romolog. V lepem spominu številnih Romov je tudi pokojna dr. Anica Gregorc Kastelic, zdravnica, ki je imela za Rome posebno razumevanje in od katere sem se tega učila tudi sama.

Dovolite mi, da zaključim z mislijo o tem, kaj se lahko tisti, ki nismo pripadniki romske skupnosti, naučimo od Romov: najprej njihovih veščin za preživetje v različnih krajevnih in družbenih razmerah,

potem njihovega občutka za povezanost in medsebojno pomoč in ne nazadnje tudi njihovih poti do duhovnih skrivnosti, ki nam odstirajo nova poglavja v življenju.

100 let je doba, ki jo doživi le nekaj srečnežev, hkrati pa doba, ki potrjuje trdnost nekega človeka, usmeritve ali naselja. Pušča je to svojo trdnost dokazala. Vsem, ki skrbijo za napredek Pušče, pa želim še veliko uspehov tudi v prihodnjih stoletjih.